

Considerații privind politica guvernelor României din anii 1918-1921 față de minoritățile naționale

Vasile CIOBANU

Keywords: *national minorities, political parties, political rights, equality, policy, Romania.*

Abstract

On the Policy of the Romanian Governments in 1918-1921 Regarding the National Minorities

After 1918, the now renewed Romanian state, now including the territories of Transylvania, Bessarabia and Bukovina, had a significant percent of the population (almost 30%) made up of national minorities (Hungarians, Germans, Jews, Ukrainians, Russians, and others). The political parties and the governments they have put together had to include provisions in their programmes and to follow them through.

The Liberal Party, which was in power between November 29th 1918 and September 12th 1919, has rejected, in the person of its leader Ion I.C. Bratianu, the request of the great powers to exert international protection over the minorities in Romania, as expressed as such at the Peace Conference. Bratianu resigned so as not to sign the Minorities' Treaty. His government however, had to grant citizenship to the Jews from the Old Romanian Kingdom (on December 1918 and May 1919), as well as to all the inhabitants of the newly integrated provinces in the Romanian state in 1918.

The Minorities' Treaty was signed by the coalition government led by Alexandru Vaida Voevod, on December 9th 1919. This government promised to respect the rights of the national and confessional minorities, but was discharged after three months and a half. The People's Party led by general Averescu attempted to set up a state sub-committee to deal with the minorities' problems, but it ended up by dealing with other matters. During December 1918 – April 1920, Transylvania had also a temporary government, the Ruling Council, made up of members of the Romanian National Party and of the SDP (Social Democrat Party). This Council maintained good relations with the minorities from Romania.

The Nationalist Democrat Party led by N. Iorga and the Peasants' Party were part of the coalition that ruled over the country for only three and a half months. They had a policy sympathetic towards the rights of the minorities. The Socialist Party and the Communist Party in Romania have included in their programmes provisions about granting rights to minorities. Both parties supported internationalism and had amongst its members, beside the Romanians, several from the national minorities group. During 1918 – 1921, the national minorities managed to set up political organizations, took part in the local and parliamentary elections and appointed over forty deputies and senators.

Anii 1918-1921 au fost ani grei pentru societatea românească, dar plini de realizări pe planul vieții național-politice. Acum s-a încheiat procesul de constituire a statului național-unitar, s-au legiferat reforme de însemnătate fundamentală pentru dezvoltarea țării, au apărut noi forțe politice. Din cauza economiei distruse de război, a finanțelor și căilor de comunicație dezorganizate de același flagel, în această perioadă s-au întâmpinat mari dificultăți pe plan intern, dar s-au făcut și primii pași ai refacerii. Principala problemă a politicii externe din anii 1918-1921 a fost obținerea recunoașterii internaționale a statului național unitar român la Conferința de Pace de la Paris din anii 1919-1920.

Odată cu Marea Unire minoritățile naționale din granițele României au căpătat o pondere însemnată în totalul populației. După constatările lui D. Șandru, în 1918 nu se cunoștea structura exactă pe naționalități a populației teritoriilor românești care s-au unit cu patria-mamă. Pe baza recensămintelor anterioare, efectuate de stăpânirile străine, se știa doar că românii constituiau majoritatea: în Bucovina, la 1910, 40% (față de 33,1% ruteni, 12,9% evrei ș.a.), în Basarabia, la 1897, 47,6%, în Transilvania, la 1910, 53,8% (față de 28,6% maghiari, 10,8% germani ș.a.). Dintre estimările oficiale cea mai apropiată de realitate ar fi aceea care indica în 1923, în România, 74,9% români, 8,4% unguri și secui, 5% evrei, 4,3% germani, 1,5% bulgari, 1% turci și tătari, 2,5% alte naționalități. Cum cifrele recensământului din 1930, indică 71,9% români este greu de crezut că a avut loc o scădere a procentajului lor, având în vedere natalitatea lor mai ridicată decât a concetățenilor lor de alte naționalități.¹ Din 1920 sunt date sigure, cu privire la Transilvania. Din cei 5.114.124 locuitori ai Transilvaniei și Banatului, 2.930.120 (57, 3%) erau români, 1.305.753 maghiari, 539.427 germani, 181.340 evrei și 157.484 alte naționalități.² Această structură n-a afectat caracterul statului național român.

Între problemele numeroase cu care s-au confruntat partidele politice și guvernele se va afla de acum înainte și aceea a reglementării relațiilor dintre statul român și minoritățile naționale, a încadrării lor în contextul vieții economice și social-politice a noii lor patrii. Partidele politice au fost nevoite să-și precizeze poziția față de minorități, mai ales după introducerea votului universal. În cele ce urmează ne propunem să ne oprim asupra prevederilor programatice ale partidelor politice cu privire la minoritățile naționale și la felul în care au încercat aplicarea lor în momentul venirii la putere. Nu vom insista asupra atitudinii partidelor și îndeosebi a liberalilor aflați la guvernare față de problema minorităților la Conferința de Pace de la Paris (1919-1920) întrucât subiectul a fost abordat într-o serie de sinteze și de lucrări speciale consacrate acestui aspect.³

Partidul Național Liberal a înțeles implicațiile problemei minorităților salutând adeviziunea sașilor la unire prin organul său oficial, „Viitorul“. La 5 august 1919 președintele PNL și al Consiliului de Miniștri, Ion I.C.Brătianu, se pronunța pentru conviețuirea pașnică cu minoritățile naționale, în discursul rostit în fața Marelui Sfat

¹ Șandru 1980, pp. 44-51.

² Istrate 1923, pp. 11-82. Cf. Dascălu 1983, p. 53.

³ Dobrinescu 1993, pp. 55-61; Buzatu, Dobrinescu, Dumitrescu 1999, pp. 5-318; Moisuc 1983, pp. 380-398; Campus 1980, pp. 200-218; Spector 1995, pp. 203-276; Istrățescu, Stavarache 1999, pp. 195-209; Leuștean 2003, pp. 169-194 ș.a.

Național de la Sibiu. El dădea și de aici o replică Consiliului Suprem al Conferinței Păcii, arătând că minoritățile nu puteau avea nici o garanție din afara statului, singura posibilă fiind aceea a statului român¹. În noul program al partidului, fixat în 1921, după înfrângerile electorale din 1919 și 1920, aflăm pe primul loc, între „punctele cu caracter mai democratic și mai radical” – după expresia ideologului oficial Dimitrie Drăghicescu – „cele mai întinse drepturi pentru minorități și egalitatea lor deplină cu românii”². Drăghicescu considera și el că politica față de minoritățile naționale „nu poate fi decât inspirată de cel mai larg sentiment de dreptate și de libertate culturală. Orice altă atitudine, în această chestie, este împotriva aspirațiilor vremii și ar provoca rezistența minorităților”³. La rândul său, I.G.Duca aprecia că în țările care aveau minorități naționale, „numai recunoașterea drepturilor lor depline concordă cu cerințele, cu tradițiile doctrinei liberale”⁴.

În ceea ce privește realizările guvernării liberale din perioada 29 noiembrie 1918 – 12 septembrie 1919, în acest domeniu este de consemnat faptul, nu lipsit de importanță, că guvernul a înțeles că România, în noua sa structură etnică, trebuia să asigure tuturor cetățenilor egalitate de tratament, indiferent de naționalitate. Curând după actul Unirii de la Alba Iulia, la 30 decembrie 1918 – 12 ianuarie 1919, prin decretul-lege se recunoștea dreptul cetățenilor din noile ținuturi, deplinătatea drepturilor lor civile și politice, pe baza cererii de încetățenire. Acest decret întâmpina o serie de dificultăți în cursul aplicării lui la încetățenirea evreilor. Pentru înlăturarea lor s-a adus decretul din 22 mai 1919, modificat parțial la 13 august 1919, prin care se recunoșteau evreii născuți în Vechea Românie, care nu erau supuși unui stat străin, drepturile acordate prin decretul din 30 decembrie 1918, printr-o procedură foarte simplă⁵. Aceste decrete-legi au fost argumente pentru delegația română la Conferința Păcii, în lupta ei de apărare față de încercările de impunere a „ocrotirii” internaționale a minorităților.

Descentralizarea administrativă și o largă autonomie locală, deziderate ale minorităților, erau susținute și de Vintilă Brătianu într-o conferință din 1919. Dar aceste promisiuni au rămas pe hârtie, căci în anii următori, când s-au aflat la putere, liberalii au dus o politică de centralizare excesivă. Prin afirmarea publică a acestei idei se urmărise doar creșterea popularității partidului, aflată într-o scădere vertiginoasă⁶.

Guvernul Ion I. C. Brătianu și cele care i-au urmat au acordat minorităților și libertățile politice de care se bucurau cetățenii României. În întreaga țară au avut loc adunări cu caracter politic. Unele minorități și-au exprimat azeziunea la unire în asemenea adunări. Altele au trecut la organizarea lor politică la scara României întregite. Astfel, la 8 iunie 1919 s-au desfășurat la Sibiu lucrările unei conferințe la care au participat reprezentanți ai germanilor din întreaga țară, hotărând formarea unei organizații politice unice. Acum s-au pus bazele Uniunii Germanilor din România, definitivată în 1921. În august 1921 s-a constituit și Partidul Popular Șvăbesc. Încă în

¹ *Patria*, Sibiu, anul I, nr. 138, 7 august 1919.

² Drăghicescu 1922, p. 79; Mușat, Ardeleanu 1986, p. 69.

³ Drăghicescu 1922, p. 7.

⁴ Duca 1924, p. 105.

⁵ Șandru 1980, p. 47.

⁶ Agrigoroaiei 1970, pp. 100-101.

septembrie 1919, la Timișoara, germanii din România au stabilit un program electoral comun în vederea primelor alegeri parlamentare din România întregită. La 6 noiembrie 1919 sașii adunați la Sighișoara au adoptat un nou program național¹. În decembrie 1919 presa informa că s-au creat o Uniune Națională a Secuilor și Partidul Național Maghiar, care urma să convoace un congres pentru a decide aderarea la unirea cu România. Pentru a putea menține în continuare legătura cu Ungaria, partidul se pronunța pentru o uniune personală a acesteia cu România, sub scepul regelui Ferdinand, idee întâlnită și în alte cercuri, dar care s-au dovedit neviabilă². Evreii erau organizați politic din 1909 în Uniunea Evreilor Pământeni, devenită apoi, în 1923, Uniunea Evreilor din România, sub conducerea lui Wilhelm Fildermann³.

Guvernul prezidat de Artur Văitoianu (27 septembrie-30 noiembrie 1919), aflat sub influența Partidului Liberal, și-a îndeplinit misiunea de a organiza primele alegeri pe baza votului universal, la care au participat, în mod firesc și minoritățile naționale⁴. În noiembrie 1919, au fost aleși peste 40 de deputați și senatori reprezentând minoritățile naționale (maghiari, germani, secui, evrei, ruțeni, slovaci, turci). În Transilvania și Banat, față de cei 250 reprezentanți au fost aleși în parlamentul României 12 sași, 10 șvabi, 10 maghiari, 9 secui, 3 slovaci și 2 ruțeni⁵. Aceștia au participat activ la viața parlamentară, au luat cuvântul apărându-și revendicările dar și în problemele de interes general ale refacerii și dezvoltării economiei, ale stabilirii structurii administrative, ale vieții politice. Ei au fost aleși în comisiile și secțiunile Camerei și Senatului. Încă în primele ședințe, reprezentanți ai lor au confirmat sau reconfirmat adeviziunea lor la unire, au exprimat hotărârea minorităților de a contribui la dezvoltarea statului român, arătându-și speranța că se vor bucura de tratament egal cu românii⁶. Parlamentarii, ca și alți delegați ai minorităților, s-au putut adresa oricând cu plângeri și cereri scrise sau în audiențe la toate autoritățile, de la cele locale până la șeful statului.

Guvernul Blocului Parlamentar (1 decembrie 1919 – 13 martie 1920), condus de Al. Vaida-Voevod, în afară de semnarea Tratatului minorităților și a tratatelor cu Austria și Bulgaria, la 10 decembrie 1919, a continuat politica predecesorilor, conduita sa generală fiind chiar mai democratică⁷. Guvernul reunind membri ai Partidului Național Român, ai Partidului Țărănesc, ai Partidului Național-Democrat a privit cu mai multă înțelegere problemele minorităților.

Șeful guvernului și-a continuat activitatea de delegat la Conferința Păcii, folosindu-și experiența adunată anterior în această calitate. Încă din februarie 1919, de la Paris, Vaida-Voevod semnala lui Iuliu Maniu necesitatea reglementării relațiilor dintre stat și minoritățile religioase, care interesa unele cercuri politice iar în mai 1919 scria că trebuiau începute discuțiile și cu Vaticanul pentru încheierea unui concordat,

¹ *Siebenbürgisch-Deutsches Tageblatt*, Sibiu, anul 46, nr.13873, 10 iunie 1919.); Eisenburger, Kroner 1976, pp. 157-158.

² *Siebenbürgisch-Deutsches Tageblatt*, anul 46, nr.13.999, 4 decembrie 1919, p. 1.

³ Zotta, Tulceanu 1934, pp. 109-110.

⁴ Scurtu 1982, p. 89.

⁵ *Desăvârșirea*, VI, 1986, p.115.

⁶ *Desăvârșirea*, V, p. 329-331, 368; Iorga, II, f.a., pp. 290-291, 295.

⁷ Scurtu 1982, pp. 90-91.

așa cum făceau și alte state succesoriale¹. În scurta sa guvernare, Vaida-Voevod n-a avut însă timpul necesar acestei acțiuni, deși a intenționat să meargă la Vatican și să numească un ministru român acolo². Prezent la Londra, în ianuarie – februarie 1920, el a avut de luptat cu ostilitatea oficialităților confesionale de acolo, ațâțate de plângerile episcopilor maghiari din Transilvania. El a reușit să-l convingă pe premierul britanic David Lloyd George că minoritățile din România se vor bucura de egalitate deplină cu românii, ajungând la un acord cu clericii englezi. Vaida-Voevod a respins pretenția de a se trimite o anchetă internațională, arătând că România nu era un stat cucerit și a invitat reprezentanți ai bisericilor din Anglia să viziteze țara, promițând completă libertate religioasă³. „Chestia minorităților confesionale – scria el la 8 februarie 1920 – mi-a consumat mai mult timp și energii la Londra decât toate celelalte chestii, așa de importante, împreună”⁴. Chemându-l în ajutor pe Valeriu Braniște, șeful Resortului Cultelor din Consiliul Dirigent, cel mai în măsură să furnizeze informații exacte despre pretențiile asupriri din Transilvania, Vaida-Voevod a atras atenția cercurilor politice de la Londra că aristocrația și regimul lui Horthy nu vor renunța la subvenționarea iredentismului din statele vecine, periclitând buna înțelegere în Europa Centrală și Răsăriteană⁵. Asupra libertății religioase a minorităților este suficientă declarația liderului maghiar Elemer Gyárfás care a declarat în Senat că după 1918, la Ministerul Cultelor, „toate minoritățile au găsit bunăvoință netăgăduită și necontestată”⁶.

Partidul Poporului, formațiune politică datând din 1918, a format guvernul sub președinția lui Alexandru Averescu, în perioada 13 martie 1920 – 13 decembrie 1921. Partidul n-avea un punct programatic special pentru minoritățile naționale în afară de angajamentul general pentru asigurarea libertăților tuturor cetățenilor, fără nicio deosebire⁷. Hotărându-se să-și extindă organizațiile și peste Carpați, Averescu a lansat o chemare către transilvăneni în care se arăta doar că cererile minorităților vor fi examinate cu bunăvoință. Aceste elemente, răspunsul generalului la unele cereri ale reprezentanților minoritari, au făcut ca aceștia să nu privească cu simpatie noul guvern⁸. În alegerile parlamentare din mai – iunie 1920, germanii din România, în cartel cu Partidul Poporului, au obținut 10 mandate iar maghiarii singuri, 6 mandate. Scăderea se datora faptului că Averescu a redus numărul deputaților și senatorilor și samavolniciei autorităților locale în timpul alegerilor⁹. În proiectul de răspuns la Mesajul Tronului din decembrie 1920 se menționa că toleranța tradițională a românilor constituie „o singură cheazășie pentru conviețuirea viitoare a minorităților etnice și a bisericilor lor în statul unitar român”¹⁰. În rândurile Partidului Poporului a

¹ DJSAN, fond Al.Vaida-Voevod, pachet 2, 1919, doc. 3, f. 15, doc. 23, f. XII verso.

² DJSAN, pachet 3, doc. 1, f. I.

³ DJSAN, pachet 3, doc. 1, f. I.; Tilea, 1925, pp. 34-36, 62-63.

⁴ DJSAN, fond Al.Vaida-Voevod, pachet 3, 1919, f. I verso.

⁵ Tilea 1925, p. 58.

⁶ DS, nr. 46, 1 mai 1928, ședința din 21 martie 1928, p. 433.

⁷ Florescu 1977, p. 430.

⁸ *Deutsche Tagespost*, Sibiu, anul 1, nr. 84, 17 aprilie 1920; Marghiloman 1927, p. 35.

⁹ Scurtu 1972, pp. 253, 260-264; ANIC București, fond Președinția Consiliului de Miniștri, dos. 45/1938, f. 71-73; Florescu, Saizu 1973, p. 323.

¹⁰ DAD, nr. 8, 15 decembrie 1920, ședința din 9 decembrie 1920, p. 156.

existat totuși preocupare pentru problema naționalităților conlocuitoare, dar a lipsit o unitate de vedere. Exemplul cel mai elocvent este legea pentru înființarea unui *Secretariat de stat pentru problemele minorităților etnice*. Acest organ de stat a fost cerut încă din vara 1920 de unii parlamentari ardeleni din Partidul Poporului și era menit, inițial, să se ocupe de rezolvarea unitară a problemelor apărute în relațiile statului cu minoritățile. Socotindu-se că era vorba de probleme tehnice de administrație, noul organ a fost atașat Ministerului de Interne¹. De la început însă intențiile nu s-au fixat pe o direcție. Expunerea de motive la proiectul adus în Senat de C. Argetoianu, ministru de Interne, la 18 decembrie 1920, arăta că subsecretariatul era „o dovadă de solitudine față de cetățenii de altă limbă, naționalitate și confesiune“ și urmărea „să armonizeze diversitatea de interese ale acestor cetățeni cu interesele generale ale statului, contribuind astfel la înfăptuirea adevăratei unificări politice interne“². Scopul propus era nobil dar din cele trei articole ale proiectului reieșea doar că se va înființa pe lângă Ministerul de Interne „un subsecretariat de stat pentru afacerile minorităților etnice“, atribuțiile urmând să-i fie stabilite prin regulamentul de aplicare a legii³. Opoziția a respins proiectul pe care n-avusese timp să-l studieze, dar, după câteva explicații date de Argetoianu, Senatul a aprobat proiectul cu 64 voturi pentru și 12 împotriva, la 20 decembrie 1920⁴. În Adunarea Deputaților, la 17 și 19 februarie 1921, proiectul a fost respins de reprezentanții opoziției: N. Iorga, I. Cămărășescu, A. Lazăr, A. C. Cuza, pentru neprecizarea scopului, pentru că problemele minorităților nu se puteau centraliza etc. Proiectul a fost adoptat la 21 februarie cu 144 voturi pentru și 89 contra. H.O. Roth, în numele minorităților naționale, a primit cu rezerve legea, regretând că a fost elaborată fără consultarea reprezentanților minoritari și că a fost adusă prin surprindere în dezbatere⁵. La 3 martie 1921 legea este adusă din nou în Senat pentru că în Cameră textul fusese modificat, în sensul că se crea un singur subsecretariat impus de problemele tot mai numeroase ale Ministerului de Interne. C. Argetoianu arăta că tot parlamentarii ardeleni din partidul la putere au cerut retragerea proiectului unui subsecretariat pentru minorități⁶. Noul subsecretariat avea trei direcții: pentru administrația noilor ținuturi, pentru propagandă și pentru presă⁷. În atribuțiile subsecretariatului intrau și aspecte ale problemei naționalităților, fapt pentru care acesta a rămas cunoscut ca subsecretariat pentru minorități. Primul său titular a fost, de la 7 martie 1920, Albert Popovici-Tașcă, urmat, din decembrie 1921, de V. D. Hortopan, în guvernul Take Ionescu⁸. Lutz Korodi, lider al sașilor, secretar de stat, privea și el cu rezerve noul organ dar îl considera util pentru informarea guvernului asupra condițiilor specifice de viață ale

¹ DS, nr. 10, 24 decembrie 1920, ședința din 20 decembrie 1920, p. 83, nr. 37, 9 martie 1921, ședința din 3 martie 1921, p. 272; *Siebenbürgisch-Deutsches Tageblatt*, anul 46, nr.14.308, 28 decembrie 1920, p. 1.

² DS, nr. 10, 24 decembrie 1920, ședința din 20 decembrie 1920, p. 79.

³ DS, nr. 10, 24 decembrie 1920, ședința din 20 decembrie 1920, p. 79.

⁴ DS, nr.10, 24 decembrie 1920, ședința din 20 decembrie 1920, pp. 82-83.

⁵ DAD, nr. 39, 20 februarie, ședința din 17 februarie 1921, p. 820-825, nr. 41, 23 februarie 1921, ședința din 19 februarie 1921, p. 836, nr. 42, 24 februarie, ședința din 21 februarie 1921, p. 865.

⁶ DS, nr. 37, 9 martie 1921, șed.din 3 martie 1921, pp. 570-572.

⁷ *Siebenbürgisch-Deutsches Tageblatt*, anul 47, nr. 14.368, 15 martie 1921, p. 2.

⁸ *Siebenbürgisch-Deutsches Tageblatt*, anul 47, nr. 14.363, 9 martie 1921, p. 2; DAD, nr. 36, 22 ianuarie 1925, ședința din 24 decembrie 1924, p. 809; Iorga, III, f.a., p. 248.

minorităților, informare prin care s-ar putea evita greșeli în politica față de acestea¹. În iunie 1921, Korodi însuși, eliberat din Resortul Instrucțiunii de la Cluj, desființat, a fost repartizat în acest subsecretariat, deși Partidul German solicita numirea lui ca referent în Ministerul Instrucțiunii². Nu cunoaștem rezultatele activității depuse de organul de stat creat în martie 1921, dar înființarea lui a atras atenția unor observatori politici din străinătate³.

O discuție amplă asupra problemei naționalităților a avut loc în Parlament în urma interpelării colonelului Gh. Fleșeriu în Senat, la 22 decembrie 1920 și a intervenției lui C. Savu în Cameră la 4 aprilie 1921, în care se aduceau o serie de acuzații unor conducători ai sașilor⁴. Amândoi ardeleni, interpelatorii îi cunoșteau bine pe sași dinainte de 1918 și întreținuseră relații prietenești cu ei. Intervențiile lor erau expresia ciocnirii dintre interesele burgheziei române transilvănene împiedicată în dezvoltarea ei de stăpânirea străină și burghezia maghiară și săsească, care se bucuraseră până atunci de un regim de favoare. Disputa celor doi cu sașii se desfășurase până atunci în presă și senatorul Gh. Bogdan-Duică regreta că fusese adusă la tribuna Parlamentului, dăunând apropierii în relațiile dintre stat și minorități⁵. În răspunsurile lor, Wilhelm Binder și Hans Otto Roth, au precizat că sașii erau loiali noii lor patrii, că ei nu puteau fi iredentiști deoarece România n-avea graniță comună cu Germania și că nu vor privilegii ci egalitate deplină. Deputații sași au admis că în unele cazuri s-au produs critici la adresa unor stări de lucruri din statul român dar acestea n-au fost ponegriri ci s-au făcut în baza unui drept cetățenesc la critică, cu dorința de îndreptare a unor neajunsuri. Totodată, ei și-au exprimat convingerea că erau puțini în Parlament care se raliau lui Gh. Fleșeriu și C. Savu⁶. În cuvântările lor, N. Iorga și Șt. Cicio-Pop au confirmat această credință. Iorga a subliniat importanța adeziunii de la Mediaș în contextul internațional dat și loialitatea sașilor iar Cicio Pop a declarat că Partidul Național se desolidariza de C. Savu și avea deplină încredere în loialitatea sașilor⁷. Răspunzând lui C. Savu, care se referise în general la minorități, O. Goga, ministrul Cultelor și al Artelor arăta că guvernul a dus de la început o politică de toleranță față de minorități. Argumentându-și afirmația, el informa că minoritarii aflați în funcții publice și care nu depuseseră încă jurământul cerut au fost lăsați să activeze în continuare. De asemenea, guvernul Averescu n-a închis nici un teatru maghiar din România, n-a împiedicat activitatea numeroaselor societăți culturale ale minorităților. Cu toate acestea, în țară au continuat să sosească tot felul de misiuni din SUA și Anglia, pentru a constata situația naționalităților, dar plecând fără a constata asuprirea

¹ *Deutsche Tagespost*, anul 2, nr. 31, 12 februarie 1921.

² *Deutsche Tagespost*, anul 2, nr.133, 21 iunie 1921.

³ ANIC, București, fond Microfilme SUA, rola 491, cadrul L. 101.160; *Nation und Staat*, Viena, 6, 1, 1932, p. 41.

⁴ DS, nr. 38, 10 martie 1921, ședința din 4 martie 1921, p. 591, nr. 12, 30 decembrie 1920, ședința din 22 decembrie 1920, pp. 110-112; DAD, nr. 82, 20 aprilie 1921, ședința din 4 aprilie 1921, pp. 1705-1711.

⁵ DS, nr. 12, 30 decembrie 1920, ședința din 22 decembrie 1920, p. 110.

⁶ DAD, nr. 84, 23 aprilie 1921, ședința din 9 aprilie 1921, pp. 1892-1895 (discursul lui Wilhelm Binder), nr. 85, 26 aprilie 1921, ședința din 11 aprilie 1921, pp. 1892-1895 (discursurile lui Wilhelm Binder și Hans Otto Roth).

⁷ DAD, nr. 85, 26 aprilie 1921, ședința din 11 aprilie 1921, pp. 1895-1897; Iorga, III, f.a., p. 145.

lor¹. Înțelegere au găsit reprezentanții minorităților și la Petru Groza, ministrul pentru Transilvania, care i-a ascultat cu sollicitudine în turneele sale prin această provincie².

Unul dintre actele importante ale guvernului Averescu a fost dizolvarea Consiliului Dirigent din Transilvania, care și-a încetat activitatea în aprilie 1920, odată cu acela a secretariatelor din Bucovina și a directoratelor din Basarabia. Există acum un Parlament al României întregite și trebuia realizată unificarea administrației. *Consiliul Dirigent* desemnat la Alba Iulia în ziua de 2 decembrie 1918 a fost însărcinat cu conducerea afacerilor curente ale Transilvaniei. În afară de Ion Flueraș și Iosif Jumanca, socialiști, ceilalți membri ai săi făceau parte din Partidul Național. În întreaga sa activitate Consiliul Dirigent a încercat să pună în aplicare principiile Rezoluției de la 1 Decembrie 1918 cu privire la deplina egalitate a minorităților naționale cu românii. Încă din decembrie 1918, Resortului Cultelor și Instrucțiunii, condus de Vasile Goldiș i-au revenit și relațiile cu minoritățile naționale și religioase³, iar în 1919 a existat ideea creării unui resort aparte pentru aceste probleme, pe care urma să-l conducă O. Goga⁴.

De menționat, de asemenea, că decretul I al Consiliului Dirigent din 24 ianuarie 1919 punea în aplicare legea pentru naționalități de la 1868, din fosta Ungarie⁵. În privința învățământului, Onisifor Ghibu, secretar general al al Resortului Instrucțiunii, arăta că naționalitățile își puteau susține școli în limba lor. Politica dusă față de școlile minorităților a fost apreciată drept liberală și de ziarul săsesc „Deutsche Tagespost“ în numărul său din 21 martie 1924. În primul buget al Resortului, Ghibu a inclus și sumele necesare culturii și confesiunilor din Transilvania. De asemenea, în organizarea Universității din Cluj, în 1919, a fost prevăzută o catedră de literatură maghiară⁶. În Resortul Cultelor a lucrat și Lutz Korodi, fruntaș al sașilor care a păstrat o amintire frumoasă despre poziția tuturor colegilor săi în problemele minorităților.

În viața economică a provinciei, Consiliul Dirigent a aplicat aceleași principii ale egalității. O delegație economică ce a mers în Austria și Cehoslovacia, în august 1919, era compusă aproape numai din întreprinzători sași și evrei iar la elaborarea legii de reformă agrară, proiectul a fost discutat și cu reprezentanții minorităților⁷.

Păstrarea unei atitudini de înțelegere față de naționalitățile conlocuitoare din Transilvania a fost îngreunată de situația incertă perpetuată prin trasarea arbitrară a liniilor demarcaționale în urma armistițiului încheiat de Aliați cu guvernul maghiar. Unități maghiare răzlețe și bande șoviniste teroriste au atacat și au masacrat populația unor sate întregi românești, întreținând în opinia publică o stare de continuă încordare și determinând protestele populației și ale Consiliului Dirigent⁸. Consiliul Dirigent a

¹ DAD, nr. 82, 20 aprilie 1921, ședința din 4 aprilie 1921, pp. 1716-1717.

² *Deutsche Tagespost*, Sibiu, nr. 131 și 133, 18 și 21 iunie 1921; DJCAN, fond Parchetul General al Curții de Apel, dos. 9/1922, pp.12-13.

³ Iancu 1985, pp. 16-17.

⁴ DJSAN, fond Al.Vaida-Voevod, pachet 3/1919, doc. 26, Raport al lui Vaida către I. Maniu din 25 iulie 1919.

⁵ *Patria*, anul I, nr. 2, 2/15 februarie 1919.

⁶ Ciobanu 1985, pp. 272-273.

⁷ *Patria*, anul I, nr. 74, 17 mai 1919, nr.141, 10 august 1919; Mușat, Tănăsescu 1982, pp. 54-55; *Desăvârșirea*, V, p. 408.

⁸ *Desăvârșirea*, III, pp. 201, 295-296.

respins acuzațiile maghiare că ar fi prigonit funcționarii și clericii maghiari, cărora li s-a cerut jurământ de fidelitate față de statul român. Aceștia sperau în revenirea stăpânirii maghiare și întrețineau o vie agitație pe această temă în rândul populației, cu bani primiți de la guvernele maghiare. Mulți funcționari, ca stâlpi ai vechiului regim opresor și elemente de maghiarizare forțată aduse din Ungaria, nu mai puteau fi menținuți. Aceia dintre ei care au avut atitudine corectă și-au păstrat funcțiile, chiar dacă nu au depus jurământul la termenul cerut¹.

Așa cum constata Gheorghe Iancu în urma unei temeinice cercetări, relațiile între Consiliul Dirigent și naționalități au fost dintre cele mai bune², mai ales dacă avem în vedere marile transformări din anii 1918-1920. Această concluzie este reconfirmată de constatările la fața locului făcute de diplomați, militari și ziariști străini. Un trimis al ziarului „The Times” scria că membrii Consiliului Dirigent „administrează treburile în mod just și tolerant și datorită străduințelor depuse de ei, țărani români sunt împiedicați să plătească ungarilor cu aceeași monedă cu care fuseseră tratați”³.

După desființarea Consiliului Dirigent, Partidul Național Român și-a menținut ca punct programatic în privința minorităților „respectarea angajamentelor internaționale, cuprinse de altfel și în programul de la Alba Iulia”⁴.

O atitudine plină de înțelegere a avut față de naționalități și **Partidul Naționalist-Democrat** condus de N.Iorga. Marele savant s-a pronunțat pentru deplină egalitate în drepturi a minorităților, pentru atragerea lor și integrarea în viața economică, politică și culturală a țării⁵. Iorga a avut dese contacte cu reprezentanți ai maghiarilor și mai ales cu cei ai germanilor din România⁶. El a luat poziție în presă, conferințe, în Parlament împotriva unor ieșiri șoviniste și a încurajat participarea minorităților la viața politică, dar a și luat poziție critică față de unele puncte programatice ale lor⁷. Iorga a contribuit mult și la apropierea culturală dintre români și naționalități, folosind chiar acest termen, naționalități. În 1921 el a publicat în limba germană o scurtă istorie a poporului român pentru germanii din România. Pentru atitudinea lui, în ianuarie 1920, Hans Otto Roth îl aprecia „ca reprezentantul ideilor democrației adevărate și al libertății naționale adevărate” și primul om politic din Vechiul Regat pe care sașii îl cunoșteau mai bine⁸.

Partidul Țărănesc apărut în decembrie 1918 și s-a plasat în aripa stângă a vieții politice din România, fără a fi însă un partid revoluționar⁹. Atunci când a activat în regiuni unde locuiau și minorități naționale și-a precizat desigur, atitudinea față de acestea. Astfel, în februarie 1919, Partidul Țărănesc din Basarabia își propunea să lupte „pentru asămuirea tuturor cetățenilor în fața legii, pentru desființarea de fapt a privilegiilor de tagmă, pentru libertatea de credință și cuvânt, pentru libertatea

¹ *Desăvârșirea*, V, pp. 403-410.

² Iancu 1985, pp. 75-87.

³ *The Times*, 11 martie 1919; apud: *Desăvârșirea*, III, p. 243.

⁴ *Patria*, anul II, nr. 74, 29 aprilie 1920.

⁵ Agrigoroaiei 1977, p. 421.

⁶ Iorga, II, f. a., p. 154, III, f. a., p. 13.

⁷ *Siebenbürgisch-Deutsches Tageblatt*, anul 46, nr. 14.027, 13 ianuarie 1920.

⁸ *Siebenbürgisch-Deutsches Tageblatt*, anul 46, nr. 14.027, 13 ianuarie 1920.

⁹ Scurtu 1975, pp. 16-17.

tiparului și întrunirilor“¹. În 1920 un reprezentant al partidului se pronunța în Parlament pentru respectarea drepturilor minorităților dar cerea și sprijinirea fermă a învățământului românesc din această provincie, aflată până în 1917 sub stăpânire țaristă². În programul său din 1921 Partidul Țărănesc își propunea să ceară înscrierea în Constituție a „dreptului minorităților de a se constitui în comunități spre a-și îngriji, în cadrul vieții statului român, interesele cultului și al învățământului în limba maternă“³.

Partidul Socialist din România a fost primul partid ce a reușit să se organizeze la scara întregii țări și astfel să aibă o imagine de ansamblu asupra situației minorităților la nivel național. Este cunoscută contribuția mișcării socialiste la unirea Transilvaniei cu România⁴ și la formularea Rezoluției de la Alba Iulia, care avea referiri și la drepturile naționalităților⁵. Trebuie menționat că și socialiștii șvabi din Banat, cei sași de la Bistrița, cei germani și polonezi din Bucovina s-au pronunțat în mod expres pentru unire⁶. La rândul său, Partidul Socialist din Vechea Românie a subscris în declarația din 13 februarie 1919, la actele unirii din 1918 și a hotărât să respecte „legămintele de unire hotărâte“ și în același timp își lua „angajamentul de a lupta împreună cu muncitorimea din teritoriile alipite pentru respectarea libertăților și drepturilor cucerite și socoate ca un punct al său de onoare respectarea drepturilor minorităților de altă naționalitate pe toate terenurile, economic, politic și cultural“⁷. Această poziție principială a fost păstrată de socialiști în anii 1918-1921, chiar dacă în aprinsele dispute ale epocii, în dibuirile începuturilor s-au mai făcut auzite și voci false, izolate. Socialiștii ardeleni au fost supuși atacurilor din partea PSD din Ungaria și, concomitent, din partea burgheziei române, ceea ce a făcut ca Ion Flueraș și Iosif Jumanca să se retragă din Consiliul Dirigent. Răspunzând insinuărilor unui ziarist, I. Jumanca afirma: „Organizația noastră muncitorească, cu elemente diferite, unguri, germani este mijlocul cel mai bun de a-i atrage și pe ei la unirea noastră națională și politică cu Vechiul Regat Român“⁸. Partidul Socialist din Transilvania și Banat a militat pentru respectarea cu fidelitate a principiilor enunțate la Alba Iulia, iar în campania electorală din toamna 1919 s-a cerut ca „naționalităților din țară să li se dea puțința de a lua și ele parte la conducerea țării“⁹. În toamna anului 1920, acuzat de conducerea Internaționalei a III-a de colaborare cu burghezia, I. Flueraș arăta drept al șaselea motiv al participării în Consiliul Dirigent și faptul că pe această cale a putut determina asigurarea egalității în drepturi a minorităților, drepturi „care sunt necesare pentru a înlătura conflictele naționale și luptele șovine, care atrag atenția de la luptele de clasă“¹⁰. Într-adevăr, aceasta a fost una dintre preocupările principale ale mișcării socialiste din această perioadă: combaterea dezbinării pe criterii naționaliste prin

¹ *Patria*, Sibiu, anul I, nr. 5, 7/20 februarie 1919, p. 2.

² DAD, nr. 14, 24 decembrie 1920, ședința din 21 decembrie 1920, p. 280.

³ Programul 1921, p. 106.

⁴ Jurca 1994, pp. 115-122.

⁵ Radu 2008, pp. 115-122.

⁶ *Vremea nouă*, București, anul 2, nr. 78, 28 septembrie 1920.

⁷ *Socialismul*, an 9, 17 februarie/2 martie 1919.

⁸ *Patria*, Sibiu, anul I, nr. 33, 25 martie 1919.

⁹ *Tribuna socialistă*, an I, nr. 25, 10 august 1919.

¹⁰ *Desăvârșirea*, VI, 1986, p. 473.

presă, în adunări, programe și alte documente de partid. În regiunile cu o populație evreiască mai numeroasă se remarcă și combaterea vehementă a antisemitismului. La Iași, Gheorghe Tănase a demască antisemitismul în adunări muncitorești, publicând și o lucrare pe această temă¹. Acționând în domeniul apropierei dintre români și naționalități mișcarea de tineret a organizat cercuri pentru învățarea limbii române și a intensificat alte activități culturale cu asemenea conținut².

„Problema națională“ a fost viu dezbătută în mișcarea socialistă³ și nu întâmplător la Conferința mișcării socialiste de la București, din mai 1919, între documentele discutate mult a fost și această chestiune. Ea trebuia să fie dezbătută și la Congresul din mai 1921, scop pentru care s-a și elaborat un proiect pentru „programul Partidului Socialist-Comunist din România în chestia naționalităților“. În document se făcea analiza de principiu a situației naționalităților în capitalism, conchizându-se că în această „orânduire problema națională“ nu poate fi rezolvată complet și definitiv. Atenția muncitorimii trebuia concentrată spre lupta de clasă, pentru dezrobirea economică, pe baza căreia se va putea rezolva și „problema națională“. Programul prevedea apărarea drepturilor naționalităților conlocuitoare la cultură și folosirea limbii materne. Participarea comuniștilor la activitatea culturală și parlamentară era recomandată ca un bun mijloc de propagandă, atrăgându-se însă atenția asupra necesității intransigenței de clasă⁴. Documentul pregătit pentru soluționarea „problemei naționale“ nu a mai fost discutat, deoarece congresul a fost împiedicat să-l dezbată și să-l aprobe, întrucât delegații care votaseră afilierea la Internaționala a III-a, au fost arestați, înainte de a se ajunge la acest punct din ordinea de zi.

Anii 1918-1921 au marcat începutul unei noi etape din istoria României și în domeniul politicii față de minoritățile naționale. Acestea au format peste 25% din populația noului stat român și partidele politice au trebuit să-și fixeze atitudinea față de minoritățile naționale. Mai dificilă a fost însă transpunerea în viață a prevederilor. În Rezoluția de la Alba Iulia, în hotărârile Sfatului Țării și ale Congresului General al Bucovinei este o concepție modernă, largă, față de minorități și acestea au cerut în permanență aplicarea ei. Din păcate, în acești primi ani din existența României Mari, partidele și guvernele au fost preocupate de problemele consolidării statului, ale reformei economice și problemele minorităților au rămas în afara preocupărilor factorilor guvernamentali, deși acestea au început integrarea lor în viața economică și politică a noii lor patrii.

Abrevieri

AIIAI – Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie „A. D. Xenopol“ Iași

ANIC – Arhivele Naționale Istorice Centrale

CI – Cercetări Istorice, Iași

DAD – Monitorul Oficial. Partea a II-a. Dezbaterile Adunării Deputaților

DS – Monitorul Oficial. Partea a III-a. Dezbaterile Senatului

DJCAN – Direcția Județeană Cluj a Arhivelor Naționale

¹ Cloșcă 1973, p. 342.

² Documente 1982, pp. 369-370, 378-384.

³ Tudoran 1982, p. 69.

⁴ Documente 1966, pp. 675-680.

DJSAN – Direcția Județeană Sibiu a Arhivelor Naționale
SAHIR – Studia et Acta Historiae Iudaeorum Romaniae

BIBLIOGRAFIE/BIBLIOGRAPHY

- Agrigoroaiei 1970 I. Agrigoroaiei, *Observații privind programul Partidului Național-Liberal din perioada 1918-1921*, în „Analele științifice ale Universității „Al.I. Cuza“ din Iași, secția III, Istorie, 17, 1, 1970.
- Agrigoroaiei 1977 I. Agrigoroaiei, *Împotriva organizațiilor naționaliste, de extremă dreaptă (1919-1920)*, în CI, 7, 1977.
- Buzatu, Dobrinescu, Dumitrescu 1999 Gh. Buzatu, V. Fl. Dobrinescu, H. Dumitrescu, (ed.), *România și Conferința de Pace de la Paris (1919-1920)*, Focșani, 1999.
- Campus 1980 E. Campus, *Din politica externă a României 1913-1947*, București, 1980.
- Ciobanu 1985 V. Ciobanu, *Concepțiile democratice ale lui Onisifor Ghibu, în Transilvania în istoria și conștiința românilor*, coord. C. Gh. Marinescu, Iași, f.e., 1985.
- Cloșcă 1973 C. Cloșcă, *Problematika publicisticii militantului comunist ieșean Gh.Tănase*, în CI, IV, 1973.
- Dascălu, 1983 N. Dascălu, *Unirea din 1918 și minoritățile naționale din România*, în AIIAI, 20, 1983.
- Desăvârșirea* *Desăvârșirea unității național-statale a poporului român. 1918. Documente*, vol. VI, București, 1986.
- Dobrinescu 1993 V. Fl. Dobrinescu, *România și sistemul tratatelor de pace de la Paris (1919-1923)*, Iași, 1993.
- Documente 1966 *Documente din istoria mișcării muncitorești din România. 1916-1921*, București, Editura politică, 1966.
- Documente 1982 *Documente din istoria mișcării revoluționare și democratice de tineret din România*, vol. I, București, Editura politică, 1982.
- Drăghicescu 1922 D. Drăghicescu, *Partide politice și clase sociale*, București, 1922.
- Duca 1924 I. G. Duca, *Doctrina liberală*, în *Doctrinile partidelor politice, 19 prelegeri publice organizate de Institutul Social Român*, f.l., 1924.
- Florescu 1977 Gh. I. Florescu, *Evoluția Partidului Poporului în anii 1920-1921*, în CI, Iași, 8, 1977.
- Florescu, Saizu 1973 Gh. I. Florescu, I. Saizu, *Alegerile parlamentare din România (1919-1922)*, în CI, 4, 1973.
- Iancu 1985 Gh. Iancu, *Contribuția Consiliului Dirigent la consolidarea statului național unitar român (1918-1920)*, Cluj-Napoca, 1985.

- Iorga, II, f.a. N. Iorga, *Memorii*, vol. II, f.1., f.a.
 Iorga, III, f.a. N. Iorga, *Memorii*, vol. III, f.1., f.a.
 Istrate 1923 N. Istrate, *Dare de seamă statistică asupra populației din Transilvania, Banat și celelalte ținuturi alipite pe anul 1920*, în „Buletinul statistic al României“, nr. 2, 1923.
- Istrățescu, Stavarache 1999 E. Istrățescu, D. Stavarache, *Problema evreilor din România în atenția Conferinței de Pace de la Paris din 1919*, în *România și Coferința de Pace de la Paris*, Focșani, 1999.
- Jurca 1994 N. Jurca, *Contribuția socialiștilor la înfăptuirea Marii Uniri*, în *Unirea din 1918-împlinire și speranță*, Sibiu, f.e., 1994.
- Leuștean 2003 L. Leuștean, *România și chestinea protecției minorităților de rasă, de limbă și de religie la Conferința de Pace de la Paris (1919-1920)*, în SAHIR, 8, 2003.
- Marghiloman 1927 Al. Marghiloman, *Note politice*, vol.V, București, f.e., 1927.
 Moisuc 1983 V. Moisuc (ed.), *România și Conferința de Pace de la Paris (1919-1920)*, Cluj-Napoca, 1983.
- Mușat, Ardeleanu 1986 M. Mușat, I. Ardeleanu, *România după Marea Unire*, vol. II, partea I, 1918-1933, București, 1986.
 Mușat, Tănăsescu 1982 M. Mușat, Fl. Tănăsescu, *Naționalitățile conlocuitoare în statul roman întregit în 1918*, în „Anale de istorie“, 28, 5, 1982.
- Programul 1921 *Programul Partidului Țărănesc din România*, București, f. l., 1921.
- Radu 2008 S. Radu, *O variantă inedită a Rezoluției Unirii de la Alba Iulia*, în *Unirea din 1918, act fundamental al istoriei României*, coord. V. Ciobanu, S. Radu, Sibiu, 2008.
- Eisenburger, Kroner 1976 *Sächsisch-schwäbische Chronik*, coordonatori E. Eisenburger și M. Kroner, Kriterion Verlag, Bukarest, 1976.
 Scurtu, 1982 I. Scurtu, *Viața politică din România. 1918-1944*, București, Editura Albatros, 1982.
- Scurtu 1972 I. Scurtu, *Lupta partidelor politice în alegerile parlamentare din mai-iunie 1920*, în „Carpica“, Bacău, 1972.
- Scurtu 1975 I. Scurtu, *Din viața politică a României. Întemeierea și activitatea Partidului Țărănesc (1918-1926)*, București, 1975.
- Spector 1995 S. D. Spector, *România și Conferința de Pace de la Paris. Diplomația lui Ion I. C. Brătianu*, Iași, 1995.
- Șandru 1980 D. Șandru, *Populația rurală a României între cele două războaie mondiale*, Iași, 1980, Supliment II la AIIAI.
- Tilea 1925 V. V. Tilea, *Acțiunea diplomatică a României. Noiembrie 1919-martie 1920*, Sibiu, 1925.
- Tudoran 1982 G. Tudoran, *Socialiștii români în confruntări politice (1918-1921)*, Iași, 1982.
- Zotta, Tulceanu 1934 C. Zotta, N. Tulceanu, *Partidele politice din România. Istoricul și programele lor*, București, 1934.